

Pravda

Jan Adrianus Aertsen

◆ bytový seminář, česky | německy, vznik: 7. 10. 1985

◆ private seminar, Czech | German, origin: 7. 10. 1985

Pravda [1985]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (1985-10-07 J. A. Aertsen – Pravda (1) [LVH125VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Ich freue mich wieder in ihrer Mitte sein zu können.

Hejdánek: Děkuji za ta přátelská slova uvítání a mám radost z toho, že můžu být ve vašem středu.

Jiný hlas: Wir wollen heute über das Grundwort Wahrheit nachdenken.

Hejdánek: Chceme přemýšlet o tom základním slově pravda.

Jiný hlas: Ein philosophisches Grundwort, aber nicht nur ein philosophisches Grundwort.

Hejdánek: Je to základní slovo *filosofie*, ale nejenom *filosofie*.

Jiný hlas: Einer der eindrucksvollsten Aufsätze, den ich vor einigen Jahren gelesen habe, war *Versuch in der Wahrheit zu leben* von Václav Havel.

Hejdánek: Jeden z takových nejvýraznějších příspěvků, který jsem četl v posledních letech, byl článek Václava Havla, studie Václava Havla *Pokus žít v pravdě*.

Jiný hlas: Aber was ist Wahrheit?

Hejdánek: Ale co je pravda?

Jiný hlas: Havel unterscheidet erstens eine existenzielle Dimension.

Hejdánek: Havel nejprve rozlišuje *existenciální* dimenzi.

Jiný hlas: Es bringt den Menschen zu sich selbst zurück.

Hejdánek: To jest ta pravda nebo ta dimenze, která přivádí člověka zpět k jemu samotnému.

Jiný hlas: Er unterscheidet dann was er eine noetische Dimension nennt.

Hejdánek: A tu odlišuje od dimenze, kterou nazývá *noetickou*.

Jiný hlas: Die enthüllt die Wirklichkeit, wie sie ist.

Hejdánek: Která vyjevuje, odhaluje skutečnost, jaká je.

Jiný hlas: Und Wahrheit hat dazu noch eine politische Dimension.

Hejdánek: Pravda má ještě navíc k tomu politickou dimenzi.

Jiný hlas: So Wahrheit ist ein vielschichtiger Begriff.

Hejdánek: Tedy pravda je několikavrstevný pojem.

Jiný hlas: Heute wollen wir ein Kapitel aus der Geschichte des abendländischen Wahrheitsbegriffs behandeln.

Hejdánek: Chceme dnes pojednat jednu takovou kapitolu z tradice, západní tradice pojmu pravdy.

Jiný hlas: Wir wollen einer berühmten klassischen Definition der Wahrheit nachgehen.

Hejdánek: Chceme sledovat jednu z klasických definic pravdy.

Jiný hlas: Nämlich, Wahrheit ist Angleichung der Sache und des Verstandes.

Hejdánek: Pravda jako shoda věci a rozumu.

Jiný hlas: Im Lateinischen *adaequatio rei et intellectus*.

Hejdánek: Latinsky *adaequatio rei et intellectus*.

Jiný hlas: In einem bekannten deutschen Handbuch, *Handbuch philosophischer Grundbegriffe...*

Hejdánek: V příručce nebo ve slovníku *filosofických* základních pojmů, který je německý, v německém jazyce...

Jiný hlas: ...wird festgestellt, dass alle Versuche, alle heutigen Versuche einer Bestimmung des Wahrheitsbegriffs diese klassische Formel zum Ausgangs- und Bezugspunkt haben.

Hejdánek: ...se konstatuje, že všechny dnešní pokusy o určení pojmu pravdy mají jako výchozí bod tuto klasickou formuli i vztahují se k této klasické formuli.

Jiný hlas: Woher stammt diese Definition?

Hejdánek: Odkud pochází tato definice?

Jiný hlas: Ihre Bekanntheit ist vor allem den Schriften des Thomas von Aquin zu verdanken.

Hejdánek: Za to, že ji známe, vdčíme především spisům Tomáše Akvinského.

Jiný hlas: Um ihre Zeit zu bestimmen, Thomas von Aquin lebte im dreizehnten Jahrhundert und ist

vielleicht der wichtigste mittelalterliche Denker.

Hejdánek: Tomáš Akvinský žil ve třináctém století a je patrně nejvýznamnější středověký myslitel.

Jiný hlas: Diese Definition ist nicht von Thomas selbst gebildet.

Hejdánek: Tomáš Akvinský nevytvořil sám tuto definici.

Jiný hlas: Diese Definition wird von Thomas einem jüdischen Philosophen des zehnten Jahrhunderts, Isaak Israeli, zugeschrieben.

Hejdánek: Je připisována židovskému *filosofovi* desátého století, Izáku Israëlimu.

Jiný hlas: In dessen Schriften lässt sich jedoch diese Definition nicht zurückfinden.

Hejdánek: To se teda soudí nebo to sám Tomáš tak soudí, ale v jeho spisech se tato definice nedá najít.

Jiný hlas: Moderne Forscher sind der Meinung, dass diese *adaequatio*-Definition vielleicht arabischen Philosophen entnommen ist, aber mit dieser Frage wollen wir uns heute nicht befassen.

Hejdánek: Někteří badatelé moderní soudí, že je možno tuto definici připsat arabským autorům.

Jiný hlas: Obgleich die Bestimmung von der Angleichung also nicht eine originelle Leistung des Thomas ist...

Hejdánek: I když tedy to určení pravdy jako shody není originální výkon samotného Tomáše...

Jiný hlas: ...ist es doch vor allem ihm zu verdanken, dass sie so geläufig geworden ist.

Hejdánek: ...přesto jemu vdčíme za to, že se stal tak běžný tento pojem nebo tato definice.

Jiný hlas: Denn er hat eine Schrift verfasst über die Wahrheit, lateinisch *De veritate*.

Hejdánek: On sepsal totiž spis o pravdě, *De veritate* latinsky.

Jiný hlas: Ich denke, eine der ersten Schriften in der Geschichte der Philosophie, in welcher Wahrheit ausdrücklich zum Gegenstand der philosophischen Reflexion wird.

Hejdánek: Domnívám se, jedno z nejstarších děl, v němž pravda se stala předmětem *filosofické* reflexe.

Jiný hlas: Und in diesem Werk benutzt er nahezu ausschließlich diese Bestimmung.

Hejdánek: V tomto svém díle používá takřka výlučně toto určení, tuto definici.

Jiný hlas: Wir werden dem Grund für diese Vorliebe für diese Definition nachgehen.

Hejdánek: Budeme sledovat nebo chtít pochopit, vysledovat ten základ, proč tomu tak jest.

Jiný hlas: Ich streife es jetzt nur und komme später darauf zurück.

Hejdánek: Teď to jenom podtrhuji a vrátím se k tomu ještě.

Jiný hlas: Thomas sagt, in der Angleichung der Sache und des Verstandes wird das Wesen der Wahrheit formal vollendet.

Hejdánek: V té definici, že pravda je shoda věci a rozumu, říká Tomáš, je podstata pravdy formálně dovršena.

Jiný hlas: Es ist die Formel, welche dem komplexen Charakter der Wahrheit am meisten gerecht wird.

Hejdánek: Je to totiž formule, která nejlépe odpovídá tomu komplexnímu charakteru pravdy.

Jiný hlas: Heidegger, der Philosoph in unserem Jahrhundert, der sich auf eine grundlegende Weise und sehr eingehend mit dem abendländischen Wahrheitsbegriff auseinandergesetzt hat...

Hejdánek: Heidegger, který se v našem století velice podstatně vyrovnával s touto tradicí západního myšlení o pravdě...

Jiný hlas: ...hat von dieser Definition gesagt, sie habe das geläufige abendländische Wahrheitsverständnis fixiert.

Hejdánek: ...prohlásil o této definici, že ona to běžné západní pojetí pravdy nebo porozumění pravdě fixovala.

Jiný hlas: Wahrheit ist zu einer Eigenschaft der Aussage und der Erkenntnis geworden.

Hejdánek: Tak tedy, že pravda se stala vlastností výpovědi a poznání.

Jiný hlas: Sie ist nicht mehr, sozusagen Heidegger, wie in der frühgriechischen Erfahrung eine Eigenschaft des Seins, nämlich Unverborgenheit.

Hejdánek: Není už, jak tomu bylo dřív v té prvopočáteční řecké zkušenosti, totiž vlastností bytí, to jest pravda jako neskrytost, *unverborgenheit*.

Jiný hlas: *Ist das richtig?*

Hejdánek: Je tomu tak? Je to správné?

Jiný hlas: *Was ist der Sinn dieser adaequatio-Formel?*

Hejdánek: Jaký je smysl této adekváční definice, adekváční formule?

Jiný hlas: *Den ursprünglichen Sinn der Definition möchten wir jetzt bei Thomas nachgehen.*

Hejdánek: A my teď chceme sledovat ten původní smysl té definice u Tomáše.

Jiný hlas: *Das ist keine leichte Aufgabe.*

Hejdánek: Není to žádná lehká úloha.

Jiný hlas: *Es wird sich herausstellen, dass sechs Momenten sich unterscheiden lassen.*

Hejdánek: Ukáže se, že lze rozlišovat šest momentů.

Jiný hlas: *Und ich werde diese Momente immer angeben, so dass es für Sie etwas leichter wird, meine Ausführungen zu folgen.*

Hejdánek: Aby bylo jaksi snazší pro vás sledovat moje vývody, tak ty momenty teď uvedu.

Jiný hlas: *Also das erste Moment.*

Hejdánek: První moment.

Jiný hlas: *Die erste Frage in der Schrift De veritate über die Wahrheit ist: Was ist Wahrheit?*

Hejdánek: První otázka, kterou Tomáš klade v tom svém spise *De veritate*, je: Co je pravda?

Jiný hlas: *Bemerkenswert ist die Art und Weise, wie Thomas diese Frage anfasst.*

Hejdánek: Je pozoruhodný způsob, jakým se Tomáš touto otázkou, jak tuto otázku uchopuje.

Jiný hlas: *Er geht die Voraussetzungen für jede Untersuchung dessen, was etwas ist, also auch für die Frage 'Was ist Wahrheit?' nach.*

Hejdánek: On se pokouší zjistit předpoklady každého takového zkoumání toho, co jest.

Jiný hlas: *Er führt eine Reduktion, eine Zurückführung zu unseren ersten Gedankeninhalten durch.*

Hejdánek: Provádí jakousi redukci k našim prvotním myšlenkovým obsahům.

Jiný hlas: *Er wendet also die Methode der Zurückführung, reductio lateinisch auch reductio, griechisch analytike.*

Hejdánek: Používá tedy metodu redukce, *reductio*, latinsky, nebo řecky *analytiké*, přivedení zpět.

Jiný hlas: *Er sagt so am Anfang De veritate: In jeder Untersuchung dessen, was etwas ist, muss man das Befragte auf etwas zurückführen, das allgemeiner und eher bekannt ist.*

Hejdánek: A postupuje tedy tak, že říká: Při každém zkoumání toho, co jest, musíme to, nač se tážeme, uvést na něco zpět, tedy hlouběji, co je obecnější a známější.

Jiný hlas: *Diese Notwendigkeit der Vorkenntnisse ist ein Grundgedanke des Aristoteles.*

Hejdánek: Tato nutnost jakéhosi předporozumění nebo nutnost toho, co jaksi známe jakoby předtím, než se začneme ptát, to je základní myšlenka Aristotelova.

Jiný hlas: *In seinen Zweiten Analytiken, Analytica posteriora, sagt er: In der Wissenschaft geht man immer von etwas aus, das eher bekannt ist.*

Hejdánek: V té své *Analytice posterior* říká: Ve vědě vycházíme vždycky od toho, co je dříve známější.

Jiný hlas: *Und Sie wissen vielleicht, dass Aristoteles immer die Gewohnheit hat seine Schriften mit einem programmatischen Satz anzufangen, zum Beispiel die Metaphysik fängt an mit dem Satz: Alle Menschen verlangen von Natur nach Wissen.*

Hejdánek: U Aristotela je jak známo, že se postupuje tedy tak, že začíná s takovým jaksi obecným konstatováním, například v *Metafyzice* začíná takovým jakýmsi předpokladem, že všichni lidé touží po vědě.

Jiný hlas: *Und seine Ethik fängt an mit dem Satz: Das Gute ist das, wonach alles strebt.*

Hejdánek: A ve své *Etice* zase otevírá celý problém konstatováním, že dobré je to, po čem se všeobecně usiluje.

Jiný hlas: *Und so auf dieselbe Weise fangen die Zweiten Analytiken an mit dem programmatischen Satz: In der Wissenschaft geht man immer von etwas aus, das eher bekannt ist.*

Hejdánek: Zrovna tak tedy v tom spisu *Analytica posterior* je ta věta, že ve vědě se vychází od toho, co je spíše známé, obecně známé.

Jiný hlas: *Wenn wir zum Beispiel fragen, die Was-Frage stellen: Was ist der Mensch?*

Hejdánek: Když se například zeptáme, otázka co: Co je člověk?

Jiný hlas: *Antworten wir mit etwas Allgemeinerem, zum Beispiel Lebewesen.*

Hejdánek: Odpovíme něčím, co je všeobecnější, například že je to živá bytost.

Jiný hlas: *Mit etwas Allgemeinerem, das eher bekannt sein muss.*

Hejdánek: Tím, že jakožto živá bytost je tedy spíše znám člověk.

Jiný hlas: *Wenn man nicht weiß, was Lebewesen ist, dann können wir weiter fragen: Was ist Lebewesen?*

Hejdánek: A kdybychom jako nevěděli, co je živá bytost, tak bychom se mohli ptát: Co je živá bytost?

Jiný hlas: *So können wir weiter zurückgehen und so weiter und so weiter.*

Hejdánek: A tak je možno postupovat stále dál.

Jiný hlas: *Nein, nicht so weiter. Dieser Rückgang kann nicht ins Unendliche fortgehen.*

Hejdánek: Ale tento zpětný postup není možno provést až do nekonečna.

Jiný hlas: *Denn dieses würde bedeuten, dass man nie zu einer sicheren Erkenntnis käme.*

Hejdánek: Neboť to by znamenalo, že nikdy nelze dospět k jistému vědění, k poznání.

Jiný hlas: *Die Unmöglichkeit eines unendlichen Regresses beinhaltet somit eine Zurückführung zu einem Ersten, das nicht mehr mittels eines anderen, eines Früheren, sondern unmittelbar bekannt ist.*

Hejdánek: To, že nemůžeme až do nekonečna uskutečňovat tento regres, znamená, že se dostáváme tím postupem nazpět k něčemu prvnímu, co už není tady prostřednictvím něčeho jiného, nýbrž co je známé bezprostředně.

Jiný hlas: *Was ist dieses Erste, der Anfang des Denkens?*

Hejdánek: Co je toto první? Co je počátek myšlení?

Jiný hlas: *Thomas antwortet: Das erst Erkannte ist seiendes.*

Hejdánek: A Tomáš odpovídá v tom svém spise o pravdě, že to první poznané je jsouc, a teď jsoucno.

Jiný hlas: *Ist seiendes... ich muss...*

Hejdánek: *Ja, das ist immer schwierig, das zu übersetzen... seiendes...* Ja, to je vždycky těžký, jak to přeložit, jsouc, jsoucno...

Jiný hlas: *Nein, ich meine das konkrete 'das, was ist', das seiende.*

Hejdánek: Ne, já myslím to konkrétní, to, co jest, to jsoucno.

Jiný hlas: *Nicht so abstrakt.*

Hejdánek: No jo, no to právě, to...

Jiný hlas: *Also das konkrete... das kann nicht doch das konkrete Seiende sein, zum Beispiel dieses Blatt, sondern etwas, was noch tiefer ist.*

Hejdánek: Ne, ne, *das Seiende* v obecném smyslu.

Jiný hlas: *Ja, als dasjenige, was... es ist nicht ein konkretes Seiende, sondern das Seiende, ein abstraktes Seiende, im... also abstrakt für uns gesagt. Ja, das Seiende im Allgemeinen.*

Hejdánek: *Ja, das ist das allgemeinste Begriff, das... das allgemeinste Prädikat, das von jedes Ding, auch von diesem Glas, prädiziert werden kann.*

Tak je to ten nejobecnější predikát, který možno vyslovit o každé jsoucí věci.

Jiný hlas: *Nicht das erste erkannte Seiende, nicht im temporalen Sinne, so dass man nachgehen ging um von dem kleinen Kind zu hören, was das erst erkannte ist. Das ist nicht... das ist nicht gemeint hier.*

Hejdánek: Není tu míněno to poznané jakožto první v časovém slova smyslu, to znamená to, co dítě třeba poznává jako to první a tedy, že bychom zkoumali právě na dítěti, co je toto první časovém slova smyslu poznané.

Jiný hlas: *Was gemeint ist, hat einen mehr ontologischen Sinn, der Begriff des Seienden ist implizit in jedem Begriff eingeschlossen.*

Hejdánek: Je tu míněno něco obecnějšího, že totiž pojem jsoucího je obsažen v každém pojmu.

Jiný hlas: *Wenn Seiendes das erst erkannte ist, dann ist die Konsequenz, dass alle Weiterbegriffe, alle andere Begriffe, also auch der Wahrheitsbegriff, durch Hinzufügung zum Seienden entstehen.*

Hejdánek: A jestliže tedy to jsoucí je to první poznané, předpoklad všeho, pak tedy důsledek toho je, že všechny ostatní pojmy, tudíž i pojem pravdy, vznikají tak, že jsou přiřazeny k jsoucímu.

Jiný hlas: *Aber wie ist das möglich? Zum Seienden kann ja nicht, wie in der normalen Definition, eine Differenz hinzugefügt werden. Eine Differenz? Differentia specifica.*

Hejdánek: Ale jak je to přece, k jsoucímu nemůže být přiřazen žádný rozdíl.

Jiný hlas: *Zum Seienden kann ja nichts hinzugefügt werden, was selbst nicht bereits ein Seiendes ist. Außerhalb des Seienden gibt es nichts.*

Hejdánek: Nemůže totiž k tomu být přiřazeno nic, co by samo již nebylo jsoucí. Mimo jsoucí nic není.

Jiný hlas: *Andere Begriffe können nur in dem Sinne etwas zum Seienden hinzufügen, dass sie ein Modus des Seienden, eine Seinsweise ausdrücken, der durch den Namen Seienden selbst noch nicht zum Ausdruck gebracht wird.*

Hejdánek: Ty ostatní pojmy mohou přiřadit k tomu jsoucímu něco jen v tom smyslu, že mu přiřazují jistý modus, tedy vyjadřují jistý způsob, jak jsoucí jest, a přiřazují tedy něco, co tím samotným jménem jsoucího ještě není zcela vyjádřeno.

Jiný hlas: *Etwas einfacher gesagt, im Seienden ist im Prinzip alles enthalten, aber mit dem Namen Seienden ist noch nicht alles gesagt.*

Hejdánek: Tedy řečeno trochu jinak, snadněji, platí, že v jsoucím je implicitně všechno již obsaženo, ale ještě o tom není dostatečně vypovězeno.

Tradičně se rozlišuje obsah a rozsah pojmu, čili rozsah pojmu jsoucí, jsoucno, je nejširší, ale když o něčem řekneme, že to jest, tak o tom vypovídáme velmi málo, právě jenom, že to jest, ale co to jest, už neříkáme. To je asi ten rozdíl.

Jiný hlas: *Also der Preis der Allgemeinheit ist der Preis, dass wir über das Seiende nicht inhaltlich reich aussagen. Ich habe nur eine Bemerkung gemacht aus der Logik, dass wir im Fall von Extension... Extensionalität... ja, der Extensionalität des Begriffs, also der Extension ist... ist der Begriff Seienden der breiteste und natürlich, wenn wir über ein konkretes Seiende sagen, dass es ist, da sagen wir sehr wenig. Ja, wir müssen mehr sagen, wir müssen mehr sagen als sein.*

Hejdánek: Tedy ta extenze, extenzionalita, pojem jsoucího je nejširší a samozřejmě, když o nějakém konkrétním jsoucím řekneme, že je, tak říkáme velmi málo. Musíme říct víc, musíme říct víc než jen, že to je.

Jiný hlas: *Die Auslegung dessen, was im Seienden implizit enthalten ist, kann auf doppelte Weise geschehen.*

Hejdánek: A ten výklad toho, co je implicitně v jsoucím zahrnuto, se může dít dvojím způsobem.

Jiný hlas: *Erstens kann die ausgedrückte Seinsweise ein spezieller, ein spezieller Modus sein. Das heißt, Seiendes wird dann beschränkt. Das ereignet sich in den Kategorien des Aristoteles. Die Kategorien stellen die ersten besonderen, speziellen Seinsweisen dar.*

Hejdánek: Nejprve tedy jde o to, že může být konstatován speciální modus toho způsobu, jak jsoucí jest. Jsoucí je pak omezeno. A to se děje v kategoriích u Aristotela. Kategorie představují první zvláštní způsob jsoucího.

Jiný hlas: *Die Kategorien des Aristoteles stellen die ersten besonderen Seinsweisen dar: Substanz, Qualität, Quantität.*

Hejdánek: Jde o kategorie jako substance, kvalita, kvantita.

Jiný hlas: *Dass sie besondere Seinsweisen sein, erhellt bereits aus der Tatsache, dass nicht jedes Seiende zum Beispiel eine Substanz ist.*

Hejdánek: Ovšem ne každé jsoucí je substance, a v tom je tedy to rozlišení, že ten speciální modus se týká těchto tří kategorií od těch ostatních.

Jiný hlas: *So das ist die erste Möglichkeit, die ausgedrückte Seinsweise ist ein spezieller Modus, und*

zweitens kann die ausgedrückte Seinsweise ein allgemeiner Modus sein.

Hejdánek: Tak to je ta první možnost, že ten vyjádřený způsob jsoucího je speciální modus. A druhým takovým způsobem toho jsoucího může být ten obecný modus, obecný způsob.

Jiný hlas: *Dann wird also eine Eigenschaft ausgedrückt, die jedem Seienden zukommt. Seiendes wird dann nicht beschränkt.*

Hejdánek: V tomto případě je vyjádřena vlastnost, která přísluší každému jsoucímu. Jsoucí pak v tomto druhém modu není omezeno.

Jiný hlas: *Diese allgemeinen Eigenschaften werden gewöhnlich in der Philosophie als Transzendentalien bezeichnet.*

Hejdánek: A tyto všeobecné vlastnosti se obvykle vyjadřují ve filosofii jako *transcendentalia*.

Jiný hlas: *Transzendentalien, weil sie übersteigen die einzelnen Kategorien, die besondere Seinsweise.*

Hejdánek: Protože přesahují ty jednotlivé kategorie, ty zvláštní způsoby jsoucího.

Jiný hlas: *Zu diesen allgemeinen transzendentalen Eigenschaften zählt Thomas auch das Wahre.*

Hejdánek: A k těmto všeobecným vlastnostem počítá Tomáš také to, co je pravdivé.

Jiný hlas: *Damit haben wir ein erstes Ergebnis erreicht.*

Hejdánek: A tím jsme dosáhli prvního výsledku.

Jiný hlas: *Wahr ist eine Eigenschaft des Seienden als Seienden, sie gehört zu den sogenannten Transzendentalen.*

Hejdánek: Pravdivé je vlastnost jsoucího jakožto jsoucího, patří k těm takzvaným *transcendentalia*. A druhý moment z těch šesti předem ohlášených.

Jiný hlas: *Thomas kann also sagen: Jedes Seiende ist wahr.*

Hejdánek: Tomáš tedy může říct: každé jsoucí je pravdivé. Co to má znamenat?

Jiný hlas: *Ist dieser Satz, wie Kant in seiner Kritik der reinen Vernunft hinsichtlich der Transzendentalphilosophie der Alten bemerkt, eine, ja, tautologischer überflüssiger Satz?*

Hejdánek: Je tato věta, jak Kant ve svém spisu *Kritika čistého rozumu* na adresu právě těch *transcendentalia* ve *filosofiích* starších předchůdců poznamenal, je to tautologie? Je tato věta tedy tautologická?

Jiný hlas: *Ist es nicht ein leeres Gerede?*

Hejdánek: Není to jen takové plané mluvení?

Jiný hlas: *Nein. Transzendentalien sind keine Synonyme.*

Hejdánek: Nikoliv, *transcendentalia* nejsou žádná synonyma.

Jiný hlas: *Wir haben bereits gesehen, dass Transzendentalien etwas ausdrücken, das noch nicht durch den Namen Seienden selbst ausgedrückt wird.*

Hejdánek: Přesto jsme slyšeli před chvílí, že *transcendentalia* vyjadřují něco, co k tomu samotnému pojmu či samo sobě jaksi nepřísluší.

Jiný hlas: *So den Namen wahr fügt begrifflich etwas zum Seienden hinzu.*

Hejdánek: A tak tedy to pojmenování pravdivé připojuje pojmově k jsoucímu něco dalšího, co ještě nebylo vyjádřeno tím jménem jsoucí.

Jiný hlas: *...so fügt etwas hinzu, das noch nicht durch den Namen Seiendes gesagt ist. Was ist das?*

Hejdánek: Co je to?

Jiný hlas: *Dazu wenden wir uns wieder zur Darstellung des Thomas in De Veritate zur Darstellung des Thomas.*

Hejdánek: A tu se zase obrátíme k vývodům Tomášovým.

Jiný hlas: *In De Veritate leitet er mehrere Transzendentalien ab.*

Hejdánek: V tom svém spisu *O pravdě* odvozuje celou víc takových *transcendentalia*.

Jiný hlas: *Wir werden nicht in Einzelheiten treten, aber die Hauptgliederung in seiner Darstellung ist die folgende.*

Hejdánek: Vynecháme jednotlivosti, ale hlavní rozčlenění je následující.

Jiný hlas: *Die allgemeine Seinsweise, also die Eigenschaften, die koextensiv sind, sind mit Seienden betreffen...*

Hejdánek: Ty všeobecné způsoby jsoucího, které jsou koextenzivní s jsoucím...

Jiný hlas: *...betrifft entweder das Seiende in sich selbst...*

Hejdánek: *...se týkají buď jsoucího v sobě samém,*

Jiný hlas: *...oder das Seiende in Bezug auf anderes.*

Hejdánek: anebo jsoucího ve vztahu k něčemu jinému.

Jiný hlas: *Zur letzten Gruppe, also zu der relativen, relationellen Eigenschaften in Bezug auf etwas anderes, gehört das Wahre.*

Hejdánek: K tomu druhému tedy, k těm relativním vlastnostem, které vztahují to jsoucí k něčemu jinému, patří právě pravdivé.

Jiný hlas: *Was wahr zum Seienden hinzufügt, ist die Beziehung zur Erkenntnis, die Ordnung zum Verstand.*

Hejdánek: Co totiž pravdivé připojuje k jsoucímu, to je právě onen vztah k poznání, přiřazení k rozumu.

Jiný hlas: *So also zweites Ergebnis in unserer Betrachtung ist: wesentlich für Wahrheit ist die Relationalität.*

Hejdánek: Tady je druhý výsledek našeho uvažování, že pro pravdu je podstatná její relacionalita.

Jiný hlas: *Seiendes ist kein Ding an sich, sondern ist als Seiendes geöffnet, unverborgen, könnte man sagen, unverborgen für den Verstand.*

Hejdánek: Jsoucí tedy není žádná věc sama o sobě, nýbrž jsoucí je otevřeno, neskryté pro rozum.

Jiný hlas: *Und diese Beziehung wird durch Wahr ausgedrückt.*

Hejdánek: A tento vztah se vyjadřuje pomocí toho pravého.

Jiný hlas: *Wir machen einen weiteren, drittens, Schritt.*

Hejdánek: A třetí krok, třetí moment.

Jiný hlas: *Bisher haben wir gesehen: Wahr ist eine Eigenschaft des Seienden als Seienden, ein transzendente Eigenschaft.*

Hejdánek: Viděli jsme tedy, že pravdivé je vlastnost jsoucího, patří k těm *transcendentalia*.

Jiný hlas: *Und zweitens haben wir gesehen: Wahr drückt eine Beziehung aus.*

Hejdánek: A za druhé, že pravdivé vyjadřuje vztah.

Jiný hlas: *Wir wenden uns jetzt zum anderen Glied der Beziehung und fragen...*

Hejdánek: Obrátíme teď svou pozornost k jinému členu toho vztahu a zeptáme se:

Jiný hlas: *...wie ist solch eine Beziehung des Seienden als Seienden möglich?*

Hejdánek: Jak je možný tento vztah jsoucího jakožto jsoucího?

Jiný hlas: *Denn wir haben gesehen, dass wahr eine allgemeine Seinsweise betrifft, welche das Seiende in Bezug auf etwas anderes betrifft.*

Hejdánek: Viděli jsme, že pravdivé vyjadřuje všeobecný způsob jsoucího, to jest jsoucí, které se vztahuje k jinému.

Jiný hlas: *So die Frage ist: wie ist diese Beziehung möglich?*

Hejdánek: A tedy otázka je: jak je možný tento vztah?

Jiný hlas: *Bedingung für solch eine Beziehung ist etwas, das geeignet ist, mit jedem Seienden zusammenzukommen, übereinzustimmen.*

Hejdánek: Podmínka pro tento vztah je něco, co se hodí pro, co je přizpůsobeno tomu, aby s každým jsoucím souhlasilo.

Jiný hlas: *Gibt es so etwas?*

Hejdánek: Je něco takového?

Jiný hlas: *In diesem entscheidenden Punkt legt Thomas dar...*

Hejdánek: V tomto rozhodujícím bodě Tomáš uvažuje...

Jiný hlas: *...das aber ist die Seele.*

Hejdánek: ...to ale je duše.

Jiný hlas: ...wie Aristoteles in seinem Werk über die Seele, *De Anima* sagt, die gewissermaßen alles ist. Die Seele ist gewissermaßen alles.

Hejdánek: Která, jak říká Aristoteles ve svém díle *O duši*, v jisté míře je vlastně všechno.

Jiný hlas: *Der Mensch unterscheidet sich von allen sonstigen Seienden in der Welt.*

Hejdánek: Člověk se odlišuje od ostatních jsoucích nebo jsoucén v tomto případě ve světě.

Jiný hlas: *Er hat das Vermögen, sich in seinem Erkennen, sich in seinen geistigen Akten zu allen Dingen auszubreiten.*

Hejdánek: On totiž má, je s to ve svém poznání se ke všem věcem vztáhnout.

Jiný hlas: *Der Mensch und nur der Mensch kann mit jedem Seienden zusammenkommen.*

Hejdánek: Člověk a jen člověk může, je s to, schopen setkat se s každým jsoucím.

Jiný hlas: *Er ist durch eine Offenheit für alles, was ist, gekennzeichnet.*

Hejdánek: Vyznačuje se otevřeností pro vše.

Jiný hlas: *Für alles gekennzeichnet.*

Zu unserem drittes Ergebnis.

Hejdánek: Ano, tedy náš třetí výsledek.

Jiný hlas: *Das Grundwort Wahrheit schließt ein Verhältnis zum Menschen ein.*

Hejdánek: Základní slovo pravda v sobě zahrnuje vztah k člověku.

Jiný hlas: *Es beinhaltet eine Auffassung über den Menschen.*

Hejdánek: *Implicite* zahrnuje v sobě pojetí člověka.

Jiný hlas: *Pojetí, pojetí, Auffassung.*

Wahrheit setzt die Offenheit des menschlichen Geistes voraus.

Hejdánek: Jdeme ještě o krok dál. A pravda předpokládá otevřenost lidského ducha.

Jiný hlas: *Viertes Moment.*

Bis hierher haben wir in der Ausführung gesehen, Wahr ist eine Eigenschaft des Seienden als Seienden.

Hejdánek: Čtvrtý moment. Až dosud jsme ve vývodech viděli, pravdivé je vlastnost jsoucího jakožto takového.

Jiný hlas: *Wahr schließt eine Beziehung ein und zwar zum menschlichen Verstand.*

Hejdánek: Pravdivé zahrnuje v sobě vztah, a to k lidskému rozumu.

Jiný hlas: *Gegen diesen Hintergrund erklärt sich auch die Vorliebe des Thomas für die adaequatio-Formel.*

Hejdánek: Na tomto pozadí se dá vyložit obliba Tomáše Akvinského pro tu adekváční formuli.

Jiný hlas: *Denn in dieser Definition, Angleichung der Sache und des Verstandes, werden die Glieder der Beziehung nicht abgesondert genommen, das Seiende und der Verstand, sondern gerade in ihrem Zusammensein.*

Hejdánek: Neboť v této definici, že totiž pravda je shoda věci a rozumu, tyto oba členy toho vztahu nejsou vzaty ve své ozvláštněnosti, ve své rozdílnosti, nýbrž právě ve své souvislosti.

Jiný hlas: *Und diese Bestimmung enthält noch ein weiteres Moment.*

Hejdánek: A tato definice obsahuje ještě další moment.

Jiný hlas: *Offenbarkeit an sich ist noch keine Wahrheit.*

Hejdánek: Otevřenost sama o sobě ještě není žádná pravda.

Jiný hlas: *Wahrheit ist nicht irgendeine Beziehung, sondern eine Beziehung der Angleichung, adaequatio.*

Hejdánek: Pravda není jakýkoliv vztah, nýbrž vztah shody, *adaequatio*.

Jiný hlas: *Erst in der angemessene Beziehung vollendet sich das Wesen der Wahrheit.*

Hejdánek: Teprve v tom přiměřenějším vztahu, takto pojatém, se dovršuje, naplňuje podstata pravdy.

Jiný hlas: *Und diese Wahrheitsbeziehung fordert die Tätigkeit, die kritische Tätigkeit des menschlichen Verstandes.*

Hejdánek: A ten vztah pravdy předpokládá, vynucuje si, žádá si činnost rozumu.

Jiný hlas: *Im Vergleich zu Heidegger könnte man sagen:*

Hejdánek: Ve srovnání s Heideggerem je možno říci:

Jiný hlas: *Unverborgenheit des Seins ist zwar das, was Wahrheit ermöglicht, aber stellt deshalb noch nicht das Wesen der Wahrheit dar.*

Hejdánek: neskrytost jsoucího, jsoucna, sice je to, co umožňuje pravdu, ale ještě proto nevyjadřuje podstatu pravdy.

Jiný hlas: *Das Seins, ja? Nicht das Seienden, sondern das Sein. Das ist ein Ausdruck des Heideggers.*

Hejdánek: Já jsem řekl bytí. Já jsem řekl bytí úmyslně.

Jiný hlas: *Ja, ich weiß, ich weiß. Aber ich hab's anders übersetzt um... ja, das ist richtig.*

Erst in der kritischen Tätigkeit des Verstandes vollendet sich das Wesen der Wahrheitsbeziehung.

Hejdánek: Teprve v kritické činnosti rozumu se dovršuje podstata vztahu pravdy.

Jiný hlas: *Unseres viertes Ergebnis:*

Vollendung der Wahrheit im Sinne von Angleichung setzt die menschliche Tätigkeit voraus.

Hejdánek: Náš čtvrtý výsledek: dovršení pravdy ve smyslu shody předpokládá činnost člověka, lidskou činnost.

Jiný hlas: *Das fünfte Moment.*

Wahrheit ist eine adaequatio, Angleichung zwischen Sache und Verstand.

Hejdánek: Pátý moment: pravda je shoda, *adaequatio*, mezi věcí a rozumem.

Jiný hlas: *Adequat weist auf ein normatives Element hin.*

Hejdánek: To slovo adekvátní nebo adekvace poukazuje na normativní element v pravdě.

Jiný hlas: *Wahrheit als Angleichung schließt ein Moment ein, das in jeder Wahrheitstheorie unentbehrlich ist, die Normativität.*

Hejdánek: Pravda jako shoda zahrnuje v sobě moment, který je nepostradatelný v každé teorii pravdy, to jest normativitu.

Jiný hlas: *Wahrheit setzt einen Maßstab für die Angleichung zwischen Sache und Verstand voraus.*

Hejdánek: Pravda předpokládá měřítko pro onu shodu mezi věcí a rozumem.

Jiný hlas: *Dieses Maßgebende wird in der Definition der Wahrheit selbst nicht spezifiziert.*

Hejdánek: A to, co je určující, to se ještě nespécifikovalo v té definici pravdy

Jiný hlas: *Und nicht ohne Grund.*

Hejdánek: a ne snad bez důvodu.

Jiný hlas: *Denn wie Thomas darlegt, kann der Maßstab in beiden Gliedern der Beziehung liegen.*

Hejdánek: Neboť, jak to předkládá Tomáš, to měřítko může ležet, být obsaženo v obou členech onoho vztahu.

Jiný hlas: *Der Maßstab ist zweifach, nämlich entweder die Sache oder der Verstand.*

Hejdánek: Měřítko je totiž dvojí: buď věc, nebo rozum.

Jiný hlas: *Manchmal ist der Verstand das Maßgebende.*

Hejdánek: Mnohdy je rozum určující.

Jiný hlas: *Das ist bei dem praktischen Verstand der Fall. Das heißt bei dem Verstand, der nicht nur auf Erkennen, sondern auch auf Herstellen, Machen gerichtet ist.*

Hejdánek: Tomu dochází při takzvaném praktickém rozumu. To jest při rozumu, který není orientován pouze na poznávání, nýbrž na vyrábění.

Jiný hlas: *Die praktische Rede ist Ursache der Dinge und ist deshalb der Maßstab der von ihr gemachten Dinge.*

Hejdánek: Praktická... jak je míněno *die praktische Rede*? Jo, to je synonymum pro rozum tady, žádný problém. Ten praktický rozum je příčinou věcí a je proto měřítkem toho, co je jeho pomocí vytvořeno.

Jiný hlas: *Manchmal ist jedoch das Verhältnis umgekehrt. Und ist das Ding, die Sache, das Maßgebende.*

Hejdánek: Ale mnohdy je ten vztah obrácený. A tím měřítkem, tím určujícím je věc.

Jiný hlas: *Das ist bei dem theoretischen Verstand der Fall. Die Sache ist Maßstab, weil sie eher ist als deren Erkenntnis.*

Hejdánek: To je v případě teoretického rozumu. Věc je měřítkem, protože je tu dříve než její poznání.

Jiný hlas: *Auf diese Weise verhalten sich die natürlichen Dinge zum Verstand. Sie sind in Beziehung auf den theoretischen Verstand des Menschen maßgebend.*

Hejdánek: A tímto způsobem se vztahují přirozené věci k rozumu. Ty jsou rozhodující pro vztah k teoretickému rozumu člověka.

Jiný hlas: *In Bezug auf diesen Punkt darf jedoch kein Missverständnis sein. Die Sache ist Maßstab, aber das schließt die kritische Tätigkeit des menschlichen Verstand nicht aus.*

Hejdánek: Aby nevznikl jakýsi omyl nebo nepochopení, je sice ta věc měřítkem nebo rozhodující, ale to nevylučuje kritickou činnost lidského rozumu.

Jiný hlas: *So wir sehen, dass der doppelte Maßstab für die Wahrheitsbeziehung mit dem Unterschied zwischen praktischem und theoretischem Verstand zusammenhängt.*

Hejdánek: Tak vidíme, že to dvojí měřítko pro vztah pravdy souvisí s rozlišením mezi praktickým a teoretickým rozumem.

Jiný hlas: *Dieses unterschiedliche Verhältnis des Menschen zur Wirklichkeit ist selbst wieder auf den verschiedenen Ursprung der Dinge zurückzuführen.*

Hejdánek: Tento odlišný vztah člověka ke skutečnosti je sám opět vyvoditelný z různého původu věcí.

--- (1985-10-07 J. A. Aertsen – Pravda (1) [LVH125VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: ... původu věcí. Nämlich Natur, griechisch physis – totiž je to příroda, řecky fysis – und Kunst, griechisch techne – a umění, řecky techne. In Bezug auf das, was von Natur ist, ist der Verstand nur kontemplativ, griechisch theoretisch. Ve vztahu k přírodě je lidský rozum pouze kontemplativní, řecky teoretický. Die natürliche Ordnung ist ja nicht von dem Menschen konstituiert worden. Neboť řád přírody není konstituován člověkem.

Doch ergibt sich daraus nicht in der klassischen Philosophie, dass der praktische Verstand, weil er produktiv ist, den Vorzug vor dem theoretischen hat. Ale z toho neplyne v klasické filosofii, že by praktický rozum, protože je produktivní, měl přednost před teoretickým. Denn was hier als entscheidend betrachtet wird, ist die ungleiche ontologische Stellung ihrer Gegenstände. Neboť to, co tu rozhodujícím způsobem platí, je to nerovné ontologické postavení těch předmětů. Die Gegenstände des praktischen Verstandes sind kontingent, nicht notwendig. Předměty praktického rozumu nejsou nutné, jsou kontingentní. Was von Natur ist, ist dagegen notwendig und wesentlich. Ale co se týká přírody, ta je nutná a podstatná.

Es gibt jedoch noch eine andere Seite, und das bringt mich zum letzten, sechsten Moment. Ale je tu ještě jiná strana, a to mě přivádí k tomu poslednímu, šestému momentu. Die Sache ist Maßstab für den menschlichen theoretischen Verstand. Věc je tedy měřítkem pro lidský teoretický rozum. Aber damit ist noch nicht alles gesagt. Ale tím není ještě všechno řečeno. Denn Thomas fährt fort in De veritate – Tomáš v tom svém spise De veritate pokračuje. Ich zitiere ihn wörtlich – teď ho cituji doslova: „Die natürlichen Dinge aber haben ihren Maß von dem göttlichen Verstand, in welchem sie alle sind, wie die Artefakte, das heißt, das von der Kunst hervorgebrachte, in dem Verstand des Künstlers sind.“ „Věci přirozené mají svou míru v božském rozumu, v němž všechny jsou, jakožto artefakty, to jest jako ty věci, které vznikají uměním, totiž v rozumu umělce.“

Eine Begründung für diesen Schritt gibt er hier nicht. Tomáš tu neuvádí zdůvodnění tohoto svého kroku. Lasst uns also näher zusehen. Přihlédněme však blíže. Bestimmend für seinen Gedankengang ist der Gedanke, dass Wahrheit immer eine Hinordnung, eine Beziehung zum Verstand sei. Rozhodující pro jeho myšlenkový pochod je myšlenka, že pravda je vždycky přiřazení, přiřazení nebo ve vztahu k rozumu. Diese Hinordnung kann für die erkannte Sache wesentlich oder nicht wesentlich sein. A toto přiřazení může být pro poznanou věc podstatné anebo nepodstatné.

Wesentlich ist die Hinordnung zu dem Verstand, von dem die Sache seinem Sein nach abhängt. Podstatné je toto přiřazení k tomu rozumu, od něhož věc z hlediska svého bytí je závislá. Diese Bedingung ist bei dem praktischen Verstand erfüllt. A tato podmínka je naplněna u praktického rozumu. Dieser ist Ursache der von ihm hervorgebrachten Sachen. Praktický rozum je příčinou věcí, které sám udělal, vytvořil. Aber

die natürlichen Dinge können nicht wesentlich wahr genannt werden in der Hinordnung zum menschlichen theoretischen Verstand. Ale přirozené věci nemohou být nazývány podstatně pravdivé tím, že by byly přiřazeny k lidskému teoretickému rozumu.

Maßstab für ihre Wahrheit kann nur ein Verstand sein, der den Dingen das Sein gibt. Měřtkem pro jejich pravdu může být jen ten rozum, který dává těmto věcem bytí. Und es ist auf diesen Punkt, dass bei Thomas die christliche Seinserfahrung durchbricht. A na tomto místě u Tomáše proniká křesťanská zkušenost bytí. Das heißt einen anderen Ursprung als der der Natur. Ich meine eine andere Art von Hervorgehen, Entspringen als die Physis, die Griechische, also ich meine Schöpfung, ganz kurz gesagt. Schöpfung im Unterschied zum Natur-Physis. To jest, ty věci přírody jsou u Tomáše pojímány ve svém zakotvení, v svém původu jinak než u Řeků, ne tedy příroda jako taková, nýbrž samozřejmě stvoření od Boha.

Die Wahrheit der Dinge muss auf einen schöpferischen Verstand zurückgeführt werden. Pravda věcí musí být uvedena v souvislost se stvořitelem rozumem. Wesentlich für die Wahrheit der Dinge ist die Hinordnung zum göttlichen Verstand. Podstatné pro pravdu věcí je přiřazení k božskému rozumu. Das ist der letzte Sinn der Bestimmung adaequatio rei et intellectus. A to je poslední smysl onoho učení adaequatio rei et intellectus, to znamená shody věci a rozumu. Sie meint letzten Endes die Übereinstimmung der Sache mit dem göttlichen Verstand, mit dem Logos, griechisch gesagt. Vposledu znamená to shodu věci s božským rozumem, logem, řecky řečeno.

Ještě ta poznámka. Wir sehen hier, und das ist auffallend, dass Schöpfung nach Art, nach Modell des praktischen Verstandes gedeutet wird. Vidíme zde, a to je nápadné, že stvoření je vlastně vyloženo na základě modelu praktického rozumu. In dieser Deutung liegt im Keim eine Aufwertung des praktischen Verstandes in Bezug auf den menschlichen theoretischen Erkennen. V tomto výkladu v zárodku leží i zhodnocení praktického rozumu ve vztahu k lidskému teoretickému poznání. Die tatsächlichen Folgerungen werden erst später in der Geschichte gezogen. A ty skutečné důsledky se vyvozovaly později v dějinách. Sie finden einen gewissen Abschluss bei Kant. Dovršují se vlastně u Kanta. In der Vorrede seiner Kritik der reinen Vernunft schreibt er: V předmluvě ke své Kritice čistého rozumu píše: „Die Vernunft sieht nur das ein, was sie selbst nach ihrem Entwurfe hervorbringt.“ „Rozum nahlíží jen to, co sám podle svého rozvrhu vytváří.“

Jiný hlas: Hier ist das praktische Moment in den menschlichen theoretischen Erkennen hineinbezogen.

Hejdánek: A zde je právě ten praktický moment vtažen do lidského teoretického poznání.

Jiný hlas: Sie markiert die Wende nach der modernen transzendentalen Philosophie. Ich danke für Ihre Aufmerksamkeit.

Hejdánek: A vyznačuje tím ten obrat k té moderní transcendentální filosofii.

Jiný hlas: Welche Sprachen lernen Sie auf Hochschule? Russisch, Spanisch oder was nicht was? Which languages do you learn in school here?

Hejdánek: Primär Russisch, ja, und ab der Sekundarstufe Deutsch, Französisch... und niemand Englisch. Ich bin Ladislav. Im Laufe des Zweiten Weltkrieges von Prima bis Oktava im Gymnasium habe ich immer das Deutsche gelernt. Dann eine fünfjährige Pause, das war bei uns eine Antipathie gegen alles, was deutsch war. Und von Anfang der fünfziger Jahre wieder auf der Hochschule, Theologie, Wirtschaftstheorie, das alles habe ich also in Deutsch studieren müssen. Viel vielleicht dadurch kenne ich ein bisschen.

Jiný hlas: Sie verwöhnen uns.

Hejdánek: Aber man entdeckt immer, das ist vielleicht auch Ihre Erfahrung, dass man wird sehr weit entfernt von einer Perfektibilität einer Fremdsprache. Man entdeckt immer Lücken.

Jiný hlas: Ja, ja, das stimmt.

Hejdánek: Sehr interessant für mich, auch diese Frage zu hören. Wenn in dem göttlichen Verstand der Verstand aktiv ist und normativ im Falle des praktischen, der Verstand aktiv und normativ im Falle des praktischen Intellekts, božského rozumu v případě toho praktického intelektu.

Že božský rozum v případě toho praktického intelektu, který je vždycky pro věc nebo tvoří, tedy stvořuje, to znamená, že božský rozum je vždycky aktivní nebo jedná.

Jiný hlas: *Nicht immer ist der göttliche Verstand praktisch, sondern insofern er die Dinge der Welt schöpft, also in seiner Relation zu unserer Welt.*

Hejdánek: Ne vždy je božský rozum praktický, jen pokud tvoří věci tohoto světa, tedy jenom ve vztahu k našemu světu.

Jiný hlas: *Doch ist hier etwas Auffallendes, was wir bereits hervorgehoben haben, nämlich, dass Thomas die Schöpfung der Welt von Gott nach dem Modell des praktischen Verstandes betrachtet.*

Hejdánek: Přesto je tu cosi nápadného, co jsem už vyzdvihl, totiž uvažuje Tomáš o stvoření světa podle modelu praktického rozumu.

Jiný hlas: *Das ist deshalb auffallend, weil in der Geschichte der Philosophie seit den Griechen der praktische Verstand immer weniger gewertet ist als der theoretische Verstand.*

Hejdánek: Je to proto nápadné, protože v dějinách filosofie od Řeků v této linii byl praktický rozum méně hodnocen než teoretický.

Jiný hlas: *Das meint, dass Thomas in dem praktischen Verstand auch des Menschen ein Element sieht, das er sozusagen im göttlichen Verstand sublimiert.*

Hejdánek: To znamená, že Tomáš vidí v praktickém rozumu i u člověka určitý prvek, který v tom božském rozumu jaksi sublimuje.

Jiný hlas: *Und was ist dieses Element, was muss das sein? Das soll der eigentlich sagen die ideelle Apriorität, die Produktivität nach dem Modell in dem Geiste.*

Hejdánek: A co je tento element? V čem spočívá? Je to taková souvislost mezi lidským rozumem praktickým a tím božským v tom, že jak ten lidský, tak ten božský koncipují věci prvotně, v rozvrhu.

Jiný hlas: *Und die tatsächlichen Konsequenzen dieser Auffassung sind später in der Geschichte gezogen und dann denke ich vor allem an eine ziemlich unbekannte Figur wie Vico.*

Hejdánek: A z tohoto pojetí potom vyplynuly důsledky, které byly realizovány později; myslím zejména na postavu v dějinách filosofie spíše práva, Vica.

Jiný hlas: *Giambattista Vico etwa 1700. Bei ihm finden wir den Satz: Das Wahre und das Gemachte sind austauschbar, sind umkehrbar.*

Hejdánek: U něho najdeme větu, tedy toho Giambattisty Vica kolem roku 1700, že totiž pravdivé, *nochmals das Wahre und das Gemachte*, a to, co je učiněno, vyrobeno, je nahraditelné nebo zastupitelné vzájemně, zaměnitelné.

Jiný hlas: *Das meint, dass der Mensch nur wahrhaft kennt, erkennt, was er selbst macht.*

Hejdánek: A to tedy znamená v svém důsledku, že člověk poznává pravdivě jen to na těch věcech, které sám dělá.

Jiný hlas: *Und das ist vor allem der Fall in der Mathematik. Der Mensch erschöpft sozusagen die Linie, den Kreis und so weiter.*

Hejdánek: A to se ukazuje zejména například v matematice. Je to člověk, který vytváří čáry, přímky, kruh a podobně.

Jiný hlas: *Und Vico sagt ausdrücklich: Wie Gott diese Welt erschafft, so schafft der Mensch seine eigene Welt.*

Hejdánek: A Vico pak řekne: tak jako Bůh vytváří tento svět, tak člověk tvoří vlastní svět.

Jiný hlas: *So das, was der Mensch nicht macht, zum Beispiel die physische Welt, kann er nur theoretisch betrachten, aber nicht wirklich erkennen.*

Hejdánek: A tak tedy to, co člověk nedělá, například nevytváří, tedy ten přirozený svět, ten může teoreticky poznávat, ale...

Jiný hlas: *...aber nicht wahrhaft.*

Hejdánek: ...ale nikoliv... může ho teoreticky pozorovat, sledovat, ale nikdy nedosáhne pravdivého poznání.

Jiný hlas: *Weil er diese Welt nicht gemacht hat.*

Hejdánek: Protože tento svět neučinil.

Jiný hlas: *So Vico ist eine interessante Figur in der Geschichte der Philosophie von der Transzendentalphilosophie nach Kant und modern.*

Hejdánek: Je tedy Vico takovou velmi zajímavou postavou filosofie mezi tou Kantovou transcendentální a moderní.

Jiný hlas: *So ganz kurz gesagt: Thomas betrachtet nur den göttlichen Verstand als praktisch in seiner Relation, Beziehung zu der Schöpfung der Welt.*

Hejdánek: Tedy shrnuto, Tomáš přisuzuje božskému rozumu praktický moment, praktický rys pouze ve vztahu k tvoření světa.

Jiný hlas: To znamená, není vždycky praktický. To byla ta první Láďova otázka.

Hejdánek: Ano.

Jiný hlas: *Ich habe noch eine Frage zum praktischen Verstand. Thomas sagt, der praktische Verstand ist die Ursache der Dinge und Maßstab.* Ano, měřítko. Já chápu, že měřítkem toho vztahu pravdy, té pravdy, která je v tom rozumu... *Also sie meint Maßstab in dem Sinne, dass er maßgebend ist für die Beziehung zwischen der Sache und des Verstands. Ja, wie setzt er sich auseinander mit den Erfindungen, mit den Sachen, die erfunden werden, also künstlich erfunden, als Erfindung?* Tedy u těch, u těch přirozených věcí, ale u těch, které člověk vynalezl, jako ty stroje a to všechno, co se s tím vynálezcem... vlastně ten praktický rozum a ti přihodní, ti, co jsou schopni, to se vlastně dozví v tom nálezce, v tom vynálezu ze začátku, ano, ale ty konsekvence, ty historické konsekvence... *ein solcher Erfinder vermag nicht anzusehen, was in der Zukunft alles von seiner Erfindung zustande kommt in der Geschichte.* Vlastně v tom momentu ten vynálezce vidí, co to vlastně bude, ten parní stroj například, co je to za věc, když se s ním tolik přinese do dějin. *Ja, und in welchem Sinne Maßstab?* No, a co tedy, v jakém smyslu měřítkem je ten praktický rozum? No, v podstatě jsem se chtěla zeptat, jestli se Tomáš vyrovnává nějak s touto skutečností, že tady není měřítkem. *Also erstens, ob Thomas überhaupt diese Sache, diese Tatsache, diese Umstand in seiner Optik hat, nämlich dass also eine Erfindung Konsequenzen hat in der Zukunft, die man nicht geahnt hat. Und in welchem Sinne ist eigentlich der praktische Verstand Maßstab, wenn das Ding eigentlich unbekannt ist in dessen Applikationsmöglichkeit und so weiter.*

Hejdánek: To není tak snadná otázka. Když Tomáš mluví o praktickém rozumu, tak má na mysli ten řecký model techné. A on říká potom, to jste správně pochopili, že praktický rozum je měřítkem toho, co je jeho výplodem.

Jiný hlas: *Und was ist hier mit Maßstab gemeint, wofür ist das, ist der praktische Verstand Maßstab?*

Hejdánek: K čemu je měřítkem, co se tím míní pod tím slovem měřítko?

Jiný hlas: *Ausschließlich, so sagt er dann an mehreren Stellen, ausschließlich für die Wahrheit des Artefaktes.*

Hejdánek: Výlučně tedy, to se tím míní, pro pravdu toho artefaktu.

Jiný hlas: *So, Sie müssen das wie folgt vorstellen. Der Künstler, und Sie sollen dabei an Platons Demiurg oder so etwas vorstellen, der Künstler hat eine Idee in seinem Geist.*

Hejdánek: Musíme si to představit takto. Umělec, a vy si přitom máte představit Platónova demiurga nebo něco takového, umělec má ideu ve svém duchu.

Jiný hlas: *Und die nächste Stufe ist dann, dass diese Idee materiell verwirklicht wird.*

Hejdánek: A druhým stupněm je, že tato idea je materiálně uskutečněna, zhmotněna.

Jiný hlas: *Das heißt, dass das Geistige im Materiellen Form gewinnt.*

Hejdánek: Totiž to duchovní se teď objevuje v materiální formě.

Jiný hlas: *Diese Formgebung kann jedoch gelingen oder nicht gelingen.*

Hejdánek: Tato forma, která tady vzniká, buď se podaří, nebo se nepodaří.

Jiný hlas: *Wenn es gelungen ist, dann kann man sagen, die Idee, das heißt der praktische Verstand mit dem Idee, ist die Ursache für die Wahrheit dieses Dings.*

Hejdánek: A když se podaří, pak je možno říct, že spolu s ideou praktický rozum je příčinou toho, co vzniklo.

Jiný hlas: *Ursache und Maßstab.*

Hejdánek: Příčinou a měřítkem, *Ursache und Maßstab.*

Jiný hlas: *Maßstab meint hier auch so die im platonischen Geist die exemplarische Ursache, griechisch paradigma.*

Hejdánek: Idea. Něco, co je paradigmatické. To znamená, co v té své spekulativní podobě, tak jak je to vytvořeno, je výrazem toho, co o něm bylo míněno, co o něm bylo představováno, a povedlo se to. V tomto smyslu.

Jiný hlas: *So kann er sagen, ein artifizielles Ding ist wahr, insofern es in Übereinstimmung ist mit dem Idee im Geist des Künstlers, dem praktischen Verstand.*

Hejdánek: A tak tedy je potom v tomto smyslu možno říci, že vyrobená věc je pravdivá, pokud se shoduje s tou myšlenkou, s tou ideou svého tvůrce, praktickým rozumem, který ji uskutečnil.

Jiný hlas: *So die praktischen Konsequenzen, die Sie genannt haben und die sehr wichtig sind, hat er nicht mit Bezug auf diesen Punkt in Betracht gezogen.*

Hejdánek: A tak tedy on v souvislosti s tímto bodem nebo s tímto pohledem ty námitky nebo ty důsledky, které jsi zmínila, ty vynechává nebo ty nevidí.

Jiný hlas: *Grundlegend für Thomas ist, dass Wahrheit immer eine Beziehung zum Verstand beinhaltet.*

Hejdánek: Zásadní pro Tomáše je, že pravda je vždycky ve vztahu k rozumu.

Jiný hlas: *So für die Wahrheit des artifiziiellen Dinges, des Artefaktes, ist die Beziehung zum praktischen Verstand maßgebend.*

Hejdánek: A tak tedy pro pravdivost vyrobené věci, artefaktu, je rozhodující vztah k praktickému rozumu.

Jiný hlas: *Es ist sehr wohl möglich, dass ein Künstler etwas macht und dass daraus später etwas anderes herauskommt.*

Hejdánek: Je docela možné, že umělec něco udělá a později z toho vzejde něco úplně jiného.

Jiný hlas: *Aber das ist nicht die Frage, die hier zur Diskussion steht. Hier geht es nur um die Wahrheit dieses Dinges.*

Hejdánek: Ale to není ta otázka, která je tu teď diskutována. Jde jen o tu pravdu věci.

Jiný hlas: *Wenn etwas herauskommt aus der Idee des Künstlers, das er nicht beabsichtigt hatte, dann ist das Gemachte unwahr.*

Hejdánek: Jestliže tedy něco vzejde, co není v souladu s tou myšlenkou, kterou měl tvůrce namysli, pak je to v tomto smyslu nepravdivé.

Jiný hlas: *In diesem Sinne ist zum Beispiel die Tat von Adam und Eva im Paradies unwahr, weil es nicht sein sollte, dass Adam aus diesen zwei Bäumen isst. Und wenn er es doch gemacht hat, also es war nicht in dem ursprünglichen Plan.*

Hejdánek: V tomto smyslu je například hřích Adama a Evy nepravdivý, protože to nemělo být. Nemělo to být, aby Adam jedl z těchto stromů. A když on to přesto udělal, tak to nebylo v tom původním plánu.

Jiný hlas: *Ja, ich weiß nicht, ob es bei Thomas so ist, nur das ist eine...*

Hejdánek: Já nevím, jestli je to u Tomáše tak, to je jen jedna...

Jiný hlas: *Ja, das glaube ich kommt eine andere Beziehung in Betracht, nämlich das Verhältnis zum menschlichen Willen. Und das betrifft das Gute, nicht so sehr das Wahre. Das Wahre bezieht sich immer zu dem Verstand.*

Hejdánek: V téhle souvislosti je třeba říci... ano...

Jiný hlas: Moje otázka ještě... já to budu překládat... *Was der Wahrheit oder Unwahrheit der Sünde, der Sünde, ja, nicht ethisch gemeint, sondern der Wahrheitsfrage nach, also wie war es dann?*

Moje otázka ještě... co se týče pravdivosti nebo nepravdivosti hříchu, ne eticky míněno, nýbrž po otázce pravdy, jak je to potom?

Hejdánek: Tam jde o to, ne o věc, ale o čin. Čin, to je něco jiného.

Jiný hlas: [nesrozumitelné]

A to je teď ta otázka. V tom smyslu nepravdivá, to je pravda, to se mně zdálo přehnané. Ta má otázka je, zda tam nebo ta vůle, že to není otázka pravdy. Ale moje otázka zněla, jestli to, co umělec udělal, se stalo jsoucno. Když je to jsoucno, tak v jakém vztahu je to tedy k tomu plánu? Já se neptám na to, jestli je to dobré nebo špatné, ale jestli je to pravda. A to znamená, jestli ty důsledky toho jsoucna... že hřích v první řadě je něco jsoucího a tedy jak se staví pravda v tomto bodě k jsoucnu?

Ja, ich will nicht die Sünde ethisch beurteilen, sondern es ist geschehen...

Jiný hlas: Das heißt es ist etwas *Seiendes*. Und Wahrheit ist eine oder Unwahrheit ist keine Qualität des *Seienden*. Also wie besteht es mit der Wahrheit der Sünde oder der Unwahrheit der Sünde nicht im Zusammenhang mit dem Willen, sondern mit der Erkenntnis. Also ich wollte auch noch zu meiner ersten Frage dahin hinzufügen: Wenn für Gott, für den göttlichen Verstand gelten sollte, dass er nur praktisch ist, also dann dürfte Gott die Sünden überhaupt nicht erkennen, weil es nicht geplant worden ist. Deswegen muss die göttliche Vernunft auch theoretisch sein, weil sonst könnte Gott die Sünden Mensch nicht verurteilen. Er könnte darüber überhaupt nicht nichts wissen. Ja, also das ist nur noch Hinzufügung. Aber jetzt wie ist es mit der *Seinsfrage* und mit der *Wahrheitsfrage* der ungeplanten, ungeschehenen Wirklichkeit?

No, nechtěl jsem hřích eticky posuzovat, nýbrž jde o to, že se hřích stal, je to tedy něco jsoucího a pravda či nepravda není vlastností jsoucna. Tedy jak se to má s pravdou hříchu nebo nepravdou hříchu, ne v souvislosti s vůlí, nýbrž s poznáním. K té své první otázce jsem chtěl ještě dodat, že pokud by pro Boha, pro božský rozum mělo platit, že je pouze praktický, pak by Bůh vůbec nemohl poznat hřích, protože nebyl naplánován. Proto musí být božský rozum také teoretický, protože jinak by Bůh nemohl hříchy lidí odsuzovat. Nemohl by o nich vůbec nic vědět. To tedy jen na doplnění. Ale teď, jak je to s tou otázkou bytí a s otázkou pravdy té neplánované, nechtěné skutečnosti?

Hejdánek: *Das ist eine reelle Frage, man kann wie folgt antworten vielleicht, dass man Unterschied machen muss zwischen der Erkenntnis der Sünde, des Übeltates...* tedy rozdíl mezi pravdivostí toho činu, který se udál. Poznat takový čin, který se udál, třeba manželská nevěra nebo tedy hřích, který vznikl, vzít ho na vědomí, konstatovat ho, to je pravdivé poznání v daném smyslu. Ale to vůbec nic neříká o mravní hodnotě toho činu.

Ty příklady, které uvádíte, jsou skutečně středověké, tak se vždycky argumentovalo teologicky a podobně. Ta otázka je z ontologického hlediska důležitá pro zaměnitelnost jsoucího a pravdy. Je hřích jako takový jsoucí? Známe klasickou teorii, třeba Augustinovo *privatio*, to je úbytek, hřích jako úbytek dobra, tedy něco, co vlastně nemá samostatnou jsoucnost. Ontologicky to posuzovat tak, jako by tedy hřích byl jenom ubíráním toho dobra, to není pravdivé. Protože když to neparticipuje na jsoucím, tak to taky není pravdivé. Pokud je nějaké zlé čínění vlastně jenom nedostatečně dobré, je to úbytek dobra, je to také úbytek jsoucnosti. V tomto smyslu to není pravdivé, protože pravda souvisí se jsoucím.

Jiný hlas: *Soweit wir in dieser Privatio-Boni-Auffassung bleiben, dann kann man nicht über eine Übeltat als etwas Ontologisches zu sagen. Das heißt, es ist auch privatio veritatis.*

Hejdánek: *Das stimmt, das ist richtig, ja.*

Jiný hlas: Ladislave, vydržte ještě okamžik. Předpokládejme tedy, že s praktickým rozumem se vytvoří konkrétní věc a to se povede. Je to tedy ve shodě s praktickým rozumem. Může se ale stát, že tato stejná věc se stane předmětem zkoumání teoretického rozumu? A pokud se teoretický rozum zachová správně, tak dosáhne pravdivého poznání o té věci a dojde ke shodě mezi věcí, nyní zkoumanou, a teoretickým rozumem. Lze tedy z toho vyvodit, že dojde také ke shodě mezi teoretickým a praktickým rozumem, pokud se to podaří? Celá tato linie, tedy nejprve *adekvace* mezi věcí a praktickým rozumem a potom se věc stane předmětem zkoumání teoretického rozumu a pokud i to má pozitivní výsledek, lze vyvodit, že proběhla *adekvace* i mezi praktickým a teoretickým rozumem?

Hejdánek: Základním slovem je tedy *adekvace*, shoda. U praktického rozumu se věc rovná, se rovná tomu, tomuto věci, tomu *dem Verstand an*. *Der Verstand* je *ist das Modell*. Se rovná tomu modelu, který

je výsledkem tedy praktického rozumu, jo? *Im theoretischen Verstand ist das Verhältnis umgekehrt.* V teoretickém rozumu je ten vztah obrácený. *Wenn ich nicht der Macher dieses Dinges bin,* když nejsem teda tvůrce této věci, *kann ich dieses Ding oder etwas anderes betrachten und ich gleiche mich,* mohu pozorovat takovou věc a *und ich gleiche mich diesem Ding an, und dann ist mein Erkenntnis wahr.* A shoduji se s tou věcí ve svém teoretickém rozumu a pak je mé teoretické poznání pravdivé.

Tak. *Es ist möglich, dass ein selber Mensch,* je možné, že tentýž člověk, *zum Beispiel der Architekt,* to je klasický příklad u Aristotela, tady architekt, *ein Haus macht,* udělá tedy, vystaví dům. *Er ist praktisch tätig.* A je možné, když ten dům po několika letech stojí, tak si jej jaksi prohlédne a teoreticky, takříkajíc, se na to podívá a zkoumá, jestli je to uděláno dobře. *Aber es ist, glaube ich, nicht möglich, dass der theoretische Verstand sich dem praktischen Verstand anpasst.* Ale není možné říci, že by se teoretický rozum rovnal, tedy shodoval s tím praktickým. Co by to znamenalo?

Jiný hlas: To je u Jana logická konkluze, ja? *Wenn A ist in adaequatio mit B, ja? Und dasselbe B ist nun von theoretischer Vernunft betrachtet,* pak se C rovná A. To je... A, B, C, tedy tři komponenty a mezi těmito těmi komponenty je průběžný vztah, který se připodobňuje. Ale co je to připodobnění? To je ta...

Hejdánek: To je ta shoda. Vždyť to je právě ta otázka Heideggera. Heidegger ve svém spisu *Vom Wesen der Wahrheit...* jo, znáte to zajisté... tam říká, mluví o pětikorunové minci, mluví o pětikorunové minci, pokud se pamatují.

Jiný hlas: Jo, jo, jo.

--- (1985-10-07 J. A. Aertsen - Pravda (2) [LVH126VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Otevřít a musí být schopen přijmout.

Jiný hlas: *Und der praktische Verstand ist ja dagegen gewiss mehr aktiver und urteilender.* A ten praktický rozum je samozřejmě daleko aktivnější a určující. Ve třetím bodě, ve třetím momentu, který jste rozebíral, jste hovořil o otevřenosti, *die Offenheit.* A tam Tomáš říká, že člověk je schopen setkat se s každým jsoucnem. *Dass der Mensch in der Lage sei, mit allem Seienden...* Vyznačuje se otevřeností pro vše, co jest. *Dass der Mensch durch die Offenheit gekennzeichnet ist durch alles, was ist.*

A potom jste uvedl ten čtvrtý moment, že otevřenost sama o sobě ještě není žádná pravda sama o sobě. *Die Offenheit als solche ist noch nicht die Wahrheit selbst.* Podle Akvinského, by bylo možné, kdyby se ta otevřenost úplně vynechala, k pravdě dojít? *Könnte man in der Linie von Thomas zur Wahrheit gelangen ohne diese Offenheit?* Ne, říkáte že ne.

Člověk je schopen se setkat s každým jsoucnem, to znamená s každou věcí. Ty věci jsou nám nabízeny. Profesor Patočka říká, že nabídka plus moje otevřenost rovná se dávání se té pravdě. Vy byste jaksi... co teď chcete tou otázkou? Jestli on řekl, že bez otevřenosti to nejde. Vy jste se ptal, jestli by z pozice Tomášovy to možné není, či to přibližuje k té pozici, že ta otevřenost je potřebná. Patočka, ten připomněl našeho filosofa Patočku, jestli by u Tomáše Akvinského hrála nějakou roli ta nabídka, která je nutná. Jak se věci nabízejí.

Auf einer Seite ist die Offenheit des Menschen unentbehrlich. Patočka betont, dass nicht nur die Offenheit auf der Seite des Menschen, sondern auch das, was von den Dingen selbst an uns zukommt, als Angebot, was sich anbietet. Könnte man also auch in dieser Linie Thomas so deuten, dass auch die Dinge nicht passiv als Objekte vor uns sind, sondern dass sie an uns zukommen oder sich uns anbieten.

Vystihl jste to, ano. Já jsem to přeložil tak, že z toho výkladu se zdálo, že to jediné, co je potřeba pro pravdu věcí a pro pravdivé poznání věcí, je ta otevřenost, i když sama ještě o sobě nestačí. Vy jste se ptal teď z pozice Patočkovy, jestli k té otevřenosti se ještě nedružuje to, co se od těch věcí samo nabízí, co k nám přichází od těch věcí.

Hejdánek: Já myslím, že to je *filosoficky* důležité v tomto pohledu. Za prvé, že ten člověk je charakterizován tím, že má otevřenost vůči všemu jsoucnu. Že jsoucno vůbec je poznatelné, to vlastně tkví v tom, nebo předpokladem toho je, že člověk je otevřený. To je jedna věc.

A druhá věc je, že jsoucno v této, dalo by se říct, *transcendentální* filosofii, že jsoucno je také pravdivé. Proč? Protože jsoucno není věc sama o sobě, nýbrž jsoucno je zacíleno k poznávání. Poznávání patří k

věcem, takže od věcí samotných jde ta tendence k poznávání. V tomto smyslu by bylo možno říct s Heideggerem, že bytí je neskryté.

Souhrnně se dá říct, že bytí se dává samopoznat a tomu odpovídá právě ta univerzální otevřenost člověka. *Filosoficky důležité* je, že od počátku je tu vztah mezi bytím k rozumu a na druhé straně vztah člověka k bytí. Tyto dva členy nejsou teprve dodatečně uvedeny v nějaký vztah, nýbrž od počátku se k sobě vztahují. Nemáme tedy tady rozštěp mezi subjektem a objektem, který je dodatečně k sobě uveden do vztahu, nýbrž od počátku je tu vztah. A tento vztah sám o sobě ještě není pravda. Pravda vyžaduje shody, *adequatio*.

Jiný hlas: Na bázi tohoto vztahu praktický rozum, který věc vytváří, a potom teoretický rozum, který věc zkoumá nebo pozoruje. Jestli můžeme tedy říct, že ten teoretický rozum odpovídá tomu praktickému. Nemyslíte tím, že se ty dva rozumy prostě sobě rovnají, ale ptáte se v podstatě na to, jestli pro poznání uměleckého díla...

Hejdánek: Ano, správně, ano.

Jiný hlas: *...praktisch sich gleichwürdigte, ja? Und damit ist es nicht gemeint, sondern sie fragt, ob für das Erkennen des Kunstwerkes, also des Werkes eines Künstlers, oder genauer, Maßstab der Wahrhaftigkeit einer Interpretation eines Kunstwerkes, ob das Maßgebende ist, was der Autor, der Verfasser gemeint, aufgefasst, als Idee, ob dieses das Maßgebende ist.* Nebo jestli je dokazatelné nějakým odpovídáním tomu praktickému rozumu, tedy jestli teoretický rozum, který zkoumá umělecké dílo, jestli kritériem správnosti jeho zkoumání... *ob der Maßstab des Betrachtens eines Dinges oder eines Werkes, was eine theoretische Leistung ist, ist das, was er in Angleichung mit dem, was der Autor selbst mit dem Werke gemeint hat oder mit dem praktischen Verstand. Ob also der Theoretiker gebunden ist an dem, was geplant, was also entworfen wurde von dem Verfasser. Das ist die Frage.*

Hejdánek: Doufám, že jsem porozuměl. *Ich hoffe es.*

A snad se to dá nejlépe ukázat na příkladu tohoto světa. Tento svět byl vytvořen praktickým rozumem stvořitele. Celý tento svět je v tomto smyslu *artefaktem* praktického rozumu. Člověk se pokouší tomuto světu porozumět, poznat jej. On ho nevytvořil, jeho postoj k tomuto světu je teoretický. A dalo by se říci, že do té míry, do níž teoretický rozum dospěje k pravdivému poznání tohoto světa – *dass der theoretische Verstand zur wahren Erkenntnis dieser Welt gelangt* –, tak má ten teoretický rozum, platónsky řečeno, účast na původním úmyslu tvůrce, to jest praktického rozumu. *Dass der theoretische Verstand teilhat, platonisch ausgedrückt, an der ursprünglichen Absicht des Erschöpfers, das heißt des praktischen Verstandes.* A právě ve středověku (pochopitelně i kvůli teologickému pozadí té otázky) se o tento bod zvlášť zajímali. Kdo tento svět skutečně pravdivě pozná (i když to je problém, protože lidský rozum je konečný), ten v jistém smyslu pozná původní úmysl tvůrce. *Wer diese Welt wahrhaft erkennt, erkennt in gewissem Maße die ursprüngliche Absicht des Urhebers.*

Zde tedy máme v jistém smyslu příklad a snad vzorový příklad pro vztah mezi teoretickým pozorováním věci, která vznikla skrze praktický rozum. Takže shrnuto: do té míry, jak pravdivě poznáte tento svět, tak máte účast na původním úmyslu tvůrce. V tomto smyslu je tu ta odpovídající shoda teoretického poznání s praktickým rozumem. *Insofern man diese Welt erkennt, erkennt man zugleich, aber mit gewissen Beschränkungen, die Absichten des Machers, des praktischen Verstandes. In diesem Sinne ist hier die Entsprechung, das theoretische Erkennen dem praktischen Verstand.*

Ale nyní ještě obecně k otázce vztahu mezi praktickým a teoretickým rozumem. Musíme si uvědomit, že ta shoda v obou případech není tatáž. Na jedné straně máme praktický rozum, který je měřítkem věci. To znamená, že ten *artefakt* se shoduje s ideou, pokud se podaří. Na druhé straně, vztah mezi věcí a teoretickým rozumem: v tomto případě je teoretický rozum *receptivní* a on se vlastně shoduje s věcí jakožto měřítkem. *Dass die Angleichung in beiden Fällen nicht dieselbe ist. Einerseits hat man den praktischen Verstand, der Maßstab ist. Das heißt, das Artefakt gleicht sich der Idee an. Andererseits das Verhältnis zwischen dem Ding und dem theoretischen Verstand: in diesem Fall ist der theoretische Verstand rezeptiv, er gleicht dem Ding als Maßstab an.*

Jiný hlas: Můžu dovolit si položit otázku? Já ji řeknu nejdřív česky. Celý ten večer se vlastně hovoří o pravdě ve vztahu k věci a k rozumu, ať už praktickému nebo teoretickému, to není podstatné. Myslím si, že v naší tradici české myslitelské je ještě jedno pojetí pravdy jako duchovní moci. Když se člověk odevzdá pravdě, tak se neodevzdává nějaké shodě mezi výrokem o nějaké věci, nějakému faktu, nýbrž se odevzdává něčemu, co ho bytostně váže, co ho zavazuje v jednání, v postojích. Myslím teď na tu tradici, řekněme, husovskou, masarykovskou, Rádlovu, Patočkovu, Hejdánkovu, Paloušovu, Vítkovu. To jest pravda jako duchovní moc, která určuje celý můj postoj k životu, k druhým lidem. A to se mi zdá, že v tom konceptu tomášovském nějak chybí. V tomto smyslu chci položit tu otázku. *Ich habe das zunächst tschechisch formuliert...*

Jiný hlas: Unserer Sprache, ja. Naší řeči, ano. Also, man hat den ganzen Abend über die Wahrheit im Zusammenhang oder Beziehung einerseits zum Ding und andererseits zum Verstand, also *adaequatio*, *adaequatio* und Verstand entweder theoretischer oder praktischer Gestaltung. Takže, celý večer se mluví o pravdě v souvislosti nebo ve vztahu na jedné straně k věci a na druhé straně k rozumu, tedy *adaequatio*, *adaequatio* a rozum, buď v teoretickém, nebo praktickém utváření.

In unserer Tradition, und ich denke an den Namen, also Johannes Hus zum Beispiel, oder unsere Denker des vorigen Jahrhunderts, Masaryk, Masaryk in diesem Jahrhundert, haben die Wahrheit mehr als eine geistige Macht aufgefasst. Das heißt, nicht als eine Sache, sagen wir, der Angleichung eines Satzes zwischen Ding und *intellectus*, sondern als eine Macht, die ihr verpflichtet bin in meiner Haltung, in meiner Stellungnahme verschiedener Art und auf verschiedenen Lebensdimensionen, ihr treu zu sein und Zeuge werden, und koste das, was das mag. Ja? Das heißt, eine geistige Macht, die man nicht mit dem theoretischen oder praktischen Verstand... also völlig in eigene Hände bekommt, sondern die man gehorcht. Also Gehorsam, Treue, ja, sind die Begriffe, die also mehr entsprechen dieser Wahrheitsauffassung als, sagen wir, die diese ganze Logik des Thomas darstellt, ja? Also, was würden Sie dazu sagen?

Hejdánek: Ich sehe kein absoluter Gegensatz.

Jiný hlas: Nevidím žádný absolutní protiklad mezi tím pojetím.

Hejdánek: Weil ich möchte etwas weiter ausholen, das zu verdeutlichen. Vor zehn Jahren hat der deutsche Philosoph Bollnow ein Buch verfasst...

Jiný hlas: A něco bych ještě dál, abych to přiblížil. Před deseti lety německý filosof Bollnow napsal knihu...

Hejdánek: ...*Das Doppelgesicht der Wahrheit*.

Jiný hlas: ...*Dvojí tvář pravdy*.

Hejdánek: Und was meint er mit diesem Doppelgesicht? Doppelgesicht der Wahrheit, einerseits das griechische Gesicht der Wahrheit, das meint intellektuelle Wahrheitsauffassung, die Wahrheit des Erkenntnis.

Jiný hlas: A co tím míní touto dvojí tváří pravdy? Dvojí tvář pravdy, na jedné straně tou řeckou tváří pravdy, to jest, tím je míněno to řecké pojetí pravdy jakožto poznání.

Hejdánek: Und andererseits das christliche Gesicht der Wahrheit.

Jiný hlas: Druhá tvář pravdy, křesťanská tvář pravdy.

Hejdánek: Und ja, was ist damit gemeint? Im... das hebräische Wort für Wahrheit, das wir mit Wahrheit wiedergeben, ist *emet*. Und dieses Wort geht wie das Wort *Amen* auf dieselbe Wurzel zurück. Und *emet* hat die Bedeutung Zuverlässigkeit, Treue. Und in diesem Sinne auch Wahrheit.

Jiný hlas: Co je tím míněno? Hebrejské slovo pro pravdu, které my překládáme jako pravda, je *emet*. A toto slovo má tentýž kořen jako to známé *amen*. A *emet* má význam spolehlivost, věrnost a v tomto smyslu tedy také pravda.

Hejdánek: So, Wahrheit hat gegen den jüdischen Hintergrund eine stark ethische Relevanz. Und man findet das zurück im *Johannesevangelium*, wo man die auffallende Wendung lesen kann: „Die Wahrheit tun“. „Wer die Wahrheit tut, kommt zum Licht“, *Johannes 3*.

Jiný hlas: Na pozadí právě židovství nabývá pravda značnou etickou relevanci. A my to vidíme jasně v

Janově evangeliu, kde najdeme takovou zvláštní formulaci, že pravdu lze činit, nebo pravda se stává. „Kdo činí pravdu, přichází ke světlu“, Jan 3.

Hejdánek: Und die Wahrheit ist geworden, also im ersten Kapitel, ja, ja.

Jiný hlas: A pravda se stala, v první kapitole, ano, ano.

Hejdánek: Und nun könnte man fragen: „Ja, was bedeutet das für die philosophische Wahrheitsauffassung?“ Nun, man könnte das bei allerlei Denkern anweisen, dass Wahrheit eine viel stärkere ethische Relevanz bekommen hat als bei den Griechen.

Jiný hlas: A teď bychom se mohli ptát: „Co toto pojetí znamená pro tu filosofickou koncepci pravdy?“ No, to lze nalézt u celé řady filosofů, že u nich pravda nabývá daleko větší etické relevance než u Řeků.

Hejdánek: Zum Beispiel bei... ich habe das mit meinen Studenten im Seminar gelesen, die Schrift *Über die Wahrheit, De veritate*, von Anselm von Canterbury.

Jiný hlas: Například... se svými studenty v semináři jsem četl spis *O pravdě, De veritate*, od Anselma z Canterbury.

Hejdánek: Und Anselm unterscheidet Wahrheit nicht nur in der Aussage oder im Denken, aber er spricht auch von Wahrheit im Willen oder im Handeln.

Jiný hlas: A Anselm rozeznává nejenom pravdu ve výroku, nýbrž také pravdu, která souvisí s vůlí, s jednáním.

Hejdánek: Und er definiert Wahrheit als lateinisch *rectitudo*, „Rechtheit“.

Jiný hlas: A on definuje pravdu jako *rectitudo* latinsky, tedy pravost a napravení.

Hejdánek: Und ich habe das mit Leuten hier diskutiert und ich habe verstanden, dass das slawische Wort „pravda“ auch diese Konnotation hat, von „Rechtheit“. So: *pravý, právo*, habe ich...

Jiný hlas: Diskutoval jsem to tady s lidmi a zjistil jsem, že to slovanské slovo pravda má také tuto konnotaci. Tedy: *pravý, právo*, to souvisí nějak s tím.

Hejdánek: Ja, ja. Und etwas sehr schönes, ja.

Jiný hlas: Ano, ano. To je pěkné, ano.

Hejdánek: Im Vergleich damit ist zweifel... ohne Zweifel der Wahrheitsbegriff bei Thomas von Aquin intellektueller. Aber ich möchte betonen, dass auch in den intellektuellen Wahrheitsauffassung immer ein ethisches Moment steckt.

Jiný hlas: V tomto smyslu je tedy bezpochyby to pojetí Tomášovo intelektuálnější. Ale chtěl bych zdůraznit, že i v tom jeho intelektuálním pojetí pravdy přece jen je ten etický moment také obsažen.

Hejdánek: Zum Beispiel, wenn man sagt: „Die Sache, das Ding ist der Maßstab für das theoretische Erkennen“, dann beinhaltet das, dass das menschliche Erkennen auch ein Erkennen, eine Anerkennung der Sache ist. Um Wahrheit zu erreichen, muss der menschliche Verstand den Dingen recht tun, recht werden.

Jiný hlas: Například když se řekne, že věc, ta věčná věc, je měřítkem pro teoretické poznání, tak to také znamená, že to lidské poznání je také uznání té věci. Jestliže má lidský rozum poznat věci, pak jim musí být také práv, musí činit právo těm věcem.

Hejdánek: So ich meine, dass... ich erkenne an, dass im Thomas Wahrheitsbegriff eine ja, eine stärkere Hervorhebung des intellektuellen Moments da ist, aber nicht mit Verkennung des ethischen Moments, weil das unentbehrlich ist für jedes Wahrheitsverständnis.

Jiný hlas: Nalézám v tom Tomášově pojetí silné zdůraznění takového intelektuálního pojetí pravdy, ale není tím popřena ta etická složka, neboť je nepostradatelná pro jakékoli pravdivé porozumění. Ja, *fabelhaft. Jedes Wahrheitsverständnis*. Chceme-li opravdu dosáhnout pravdivého poznání, pak také to znamená uznat tu věc.

Jiný hlas: Je zajímavé, že tedy existuje slovesná forma lháti, ale neexistuje slovesná forma pravdit. Ani v angličtině, ani v němčině, ani ve španělštině, nevím, jak je to ve francouzštině. Nevím. Není to – mluvit pravdu. Ani v latině to není. Je to v řečtině, *aletheuein*, ale to je něco jiného.

Mně se to zdálo zajímavé v tom, že angličtina kupodivu má slovo pravda odvozeno od věrnosti, *truth*, ale

existuje ještě staroanglické slovo, které se užívá v poezii, *verity*, pravda. A pak je tam slovesný tvar – to byla totiž moje připomínka –, že se mně zdá, že neexistuje v jazycích slovesný tvar pravdití, což po mém soudu filosoficky znamená, že je ostych ve všech jazycích spojovat pravdu s přímým jednáním, s přímým existenciálním nebo modelem člověka, kdežto lhaní ano. Lhát, *lügen*, to existuje, zdá se, že to patří k člověku, ten lživý člověk, kdežto mluvit pravdu je cosi, kde se člověk stahuje k něčemu, co ho přesahuje. To si myslím, že tedy je vztah toho, že od začátku se tušilo, že pravda je něco, co transcenduje. Lhaní je imanentní a pravda je v mém pojetí transcendentní v tomto smyslu.

Hejdánek: *Ich verstehe das, ja.*

Jiný hlas: *Gut.* Ale on říká, že se zdá, že přece jenom existuje v angličtině slovo *verify*, které je analogií k tomu českému pravdití. Že tedy angličtina má cosi, co přirozeně je výrazem člověka, který tedy pravdí. No, já na tom nechci zakládat nic, na čem bych trval úplně, že bych to chtěl hájit za každou cenu, ale myslím si, že ne. To souvisí spíš s právem, *verify*. Ale i tak se mi zdálo zajímavé v různých jazycích sledovat ten původ pro slovo *Wahrheit*. Říká to něco o tom slově v určitém kulturním společenství. Považoval jsem to za důležité vědět.

Tak prosím, má ještě někdo nějakou otázku?